

NMB - Het Zandkasteel

Een groene, gezonde werkomgeving met toekomstwaarde

Jaar van aanleg
1985 - 1987

Opdrachtgever
Nederlandse Middenstandsbank N.V.

Interview met
Hyco Verhaagen
Tim en Marja Kloet
Gerard Pasker
Wim Horst

Tekst
Sander Gorter
Landschapsontwerper
Copijn

In de reeks Copijn Klassiekers mogen de daktuinen van het NMB-gebouw (ook wel het Zandkasteel genoemd) in Amsterdam zeker niet ontbreken. Want dat het project, inmiddels bijna 40 jaar geleden gerealiseerd, een klassieker is staat buiten kijf, maar waarom dan wel? Om daar een beeld van te krijgen blikken we terug met de landschapsarchitect Hyco Verhaagen en meerdere beheerders van de tuinen; Tim en Marja Kloet, Gerard Pasker en Wim Horst en zijn we de archieven ingedoken.

Het Zandkasteel

J'ørn Copijn en Hyco Verhaagen waren destijds betrokken bij het project dat zich kenmerkt door een grote mate van samenwerking tussen architecten (Ton Alberts en Max van Huut), Copijn Groenadviseurs, diverse kunstenaars en andere partijen. Op alle vlakken was het gebouw destijds een grote stap 'vooruit' ten opzichte van de toen heersende bouwpraktijk. Die bouwpraktijk probeerde zich al wel los te maken van het strenge modernisme, maar het Zandkasteel (zoals het NMB-gebouw is gaan heten) nam een heel eigen koers. Met principes

van de organische bouwkunst landt het qua duurzaamheidsgedachte moeiteloos in de huidige tijd. Wat Ton Alberts hier over zegt: 'Ik geloof niet dat het mooie, het esthetische en het nuttige hier met elkaar wringen. In de natuur wringt het ook niet en daar gaan schoonheid en functionaliteit toch ook samen.'

Nieuw was ook de benadering van het streven naar een gezonde werkomgeving. Het 'Sick Building Syndroom' was in de jaren 80 een bekend fenomeen. Bij het NMB-gebouw werd zowel binnen als buiten beplanting ingezet voor het verbeteren van het werkklimaat. Projectleider en landschapsarchitect Hyco Verhaagen geeft aan dat de basisgedachte van het NMB-ontwerp tweeërlei is 'Aan de buitenkant de integratie van de natuurlijke omgeving en gebouw en aan de binnenkant het stimuleren een prettig werkklimaat.'

In 1987 won het gebouw de lezersprijs van het Parool voor het beste gebouw van de stad. Ton Alberts vertelde aan de krant: 'We hadden ook een recht gebouw kunnen maken, maar dan zou de wind er recht tegenaan blazen. Om de temperatuur op peil te houden heb je dan extra energie nodig. Om de wind te breken, kom je al snel tot die inhammen. [...] Dan heb je het geluid nog niet opgelost, want het ligt ten slotte aan een drukke weg. Om het geluid tegen te gaan, heb je weer die schuine vormen nodig, waardoor het geluid over de andere gebouwen heen vliegt.' Zo zijn in de basisgedachte van het gebouw al veel passieve duurzaamheidskeuzes gemaakt. Hierdoor is een bijzonder gebouw ontstaan. Afwijkend met zijn grillige vorm en samenspel tussen gebouw en weelderige groene buitenruimte.

Voor Copijn is het een belangrijk project geweest. Hyco Verhaagen: 'Voor mij persoonlijk is het een gigantische klassieker. Het bureau was nog heel klein, slechts 4 of 5 medewerkers en we deden vooral veel beheerprojecten. Toen J'ørn aan deze grote opdracht mocht gaan werken, kon het bureau groeien, waardoor ik ook bij het bureau kwam. Het project was een topper voor Copijn. Door zijn afwijkende stijl stond het project enorm in de picture en Copijn Groenadviseurs was ineens heel bekend. Dit was eerder alleen vanwege de bomen, maar sinds het NMB-gebouw ook als ontwerpbureau.'

De aanleg van de tuinen in een complexe bouwopgave vraagt uitzonderlijke samenwerkingskwaliteiten. Hyco: 'Op de bouw zijn veel verschillende onderaannemers aan het werk, die niet altijd goed samenwerken. Als 'tuinman' ben je altijd als laatste aan de beurt en is het hierdoor niet altijd eenvoudig om je werk te doen. Zonder

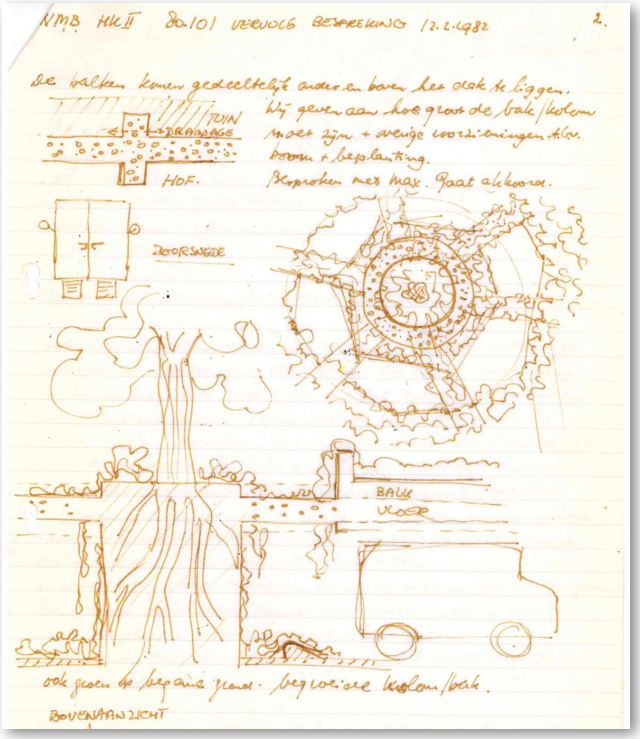
"Na de aanleg kwamen in de Finse tuin veel zaden tot ontkieming uit het heideplagsel van de Veluwe."

medewerking van de hoofdaannemer is het dan erg lastig om onze werkzaamheden goed uit te voeren.' Unaniem wordt door de geïnterviewden projectleider Jan Mensch genoemd. Hyco: 'Hij organiseerde de hele uitvoering van de tuinen van de NMB. Zijn grote kwaliteit was dat hij goed kon communiceren met de hoofdaannemer. Jan wachtte gewoon even, maakte wat grapjes. Niemand kon onaardig tegen hem zijn, dus kreeg hij uiteindelijk alles georganiseerd. Dit was belangrijk als we bijvoorbeeld de beschikking moesten hebben over de kraan om de materialen op het dak te brengen.'

De daktuinen

Copijn maakte een ontwerp voor de binnenbeplanting en voor drie daktuinen met in totaal een oppervlakte van ca. 9. 000 m2. De daktuinen kregen alle drie een ander karakter. Hyco: 'We wilden een aantal sferen maken. Boven op de expeditiehof kwam de Engelse tuin. Deze kreeg een formele, centralistische opzet, ingegeven door de centrale draagconstructie [i.v.m. het rondrijden van de voertuigen in de expeditiehof eronder] en een groot aantal ontluchtingskokers. De kokers werden omkleed met golvende hagen en vaste planten, volgens het beplantingsontwerp van Lia Copijn. Dankzij de centrale draagconstructie was het in deze tuin mogelijk om centraal twee zeer grote lindebomen te zetten, waarbij de kluit verdiept t.o.v. het dak kon worden aangebracht.'

Hyco: 'De middelste noemde we de Japanse tuin. Hierin waren ook delen waar we gewoon landschap van wilde maken, een soort Nederlands natuurlandschap.' Het heeft een eigen, meer zelfstandig, karakter met een grafische toepassing van Oland-natuursteen. De strakke vormen in ruw natuursteen geven een aangename spanning tegen de vrije natuurlijke vormen van het water en de vegetatie. Een echte blikvanger in de Japanse

tuin is de waterval, die van een vegetatierijke wand ca 2,50 m naar beneden valt.

De Finse tuin ligt het meest verscholen. Deze tuin refereert naar een moeraslandschap met veel natuurlijke vegetatie. Hierin zijn delen waar heide tot ontwikkeling moest komen. Centraal in de tuin ligt een kruidentuin, die op verzoek van een van de koks uit het restaurant was aangelegd.

In de beplantingsconcepten die destijds gekozen zijn, was veel ruimte voor natuurlijke ontwikkeling. Bij de beplantingsplannen is uitgegaan van een rijke scharkering van vegetatievormende sierbeplanting tot schrale hooilanden. Binnen deze opbouw kunnen, in het kader van de verdere ontwikkeling van de vegetatie, nieuwe soorten zich vestigen.

De basis: het dakpakket

Grond

Een goede, toekomstbestendige daktuin begint met een goed dakpakket. De ontwikkeling van een dergelijk groot daktuinenlandschap was voor Copijn destijds pionieren. Hyco: 'Er waren wel voorbeelden, maar die waren allemaal gemaakt met een grondmengsel waaraan kunststof (polyurethaan) was toegevoegd, waardoor het veel vocht kon vasthouden. We hadden dit een keer gebruikt bij een ander project, maar dat leverde juist veel vochtproblemen op. Daarnaast was de bodemstructuur niet goed en was het gebruik van kunststof vanuit ecologisch oogpunt niet wenselijk. Dit moest anders, dachten wij. Ik was destijds ook betrokken bij de realisatie van andere daktuinen in Duitsland. Daar was de ontwikkeling al wat verder en werd ook aandacht besteed aan het voorkomen van wortelschade. Ik had er contact met een bedrijf dat goed folie kon lassen om de wortelwerendheid te verbeteren. We hebben het concept toen aangepast en een wortelwerende laag toegevoegd, door boven op het bitumen een drainagemat te leggen en die af te dekken met wortelwerend PVC-folie. Daarboven op een laag van 7 cm lava-korrels (voor een goede vochtregulatie) en daarboven op aarde.

Voor de keuze van de aarde is de vochtregulatie een belangrijke bepalende factor. Het mag niet te droog zijn, maar ook zeker niet te nat. Hyco: 'We hebben onderzoek gedaan naar welk type grond in Nederland het best geschikt zou kunnen zijn voor de toepassing op een daktuin. Bijvoorbeeld zware klei kan heel nat worden, maar van het vocht is slechts een beperkt deel beschikbaar voor de beplanting. In zand zakt het water juist erg snel weg. Zavel bleek voor een daktuin het optimum, dus dat hebben we toegepast op de meeste delen van de daktuinen. Uitzondering hierop was de Finse tuin. Hier wilde we heide tot ontwikkeling laten komen en hebben we grond gebruikt die is vrijgekomen bij het verschralen van de heide in het natuurgebied de Planken Wambuis bij Ede. Het was humeuse zandgrond; redelijk voedselrijk, maar wel met een zekere zuurgraad. Dit paste goed bij de beplanting die we hier voor ogen hadden'.

Na de aanleg kwamen in de Finse tuin veel zaden tot ontkieming uit het heideplagsel van de Veluwe. Tim Kloet was als beheerder samen met zijn vrouw Marja betrokken direct na de aanleg: 'De zaden in de grond kwamen tot ontkieming. De heide herkende we en lieten we staan. De grassen, zoals pijpenstrootje, haalden we weg. Doordat de aangevoerde grond voedselrijk was kwamen er spontaan niet veel bijzondere soorten op (zoals bv beenbreek of vetblad), maar waren het meer de standaard heidesoorten.'

Beheerder Wim Horst ziet wel kansen voor het toepassen van heideplagsel als (onderdeel van een) groeimedium op daktuinen. Wim: 'De zuurgraad is goed en het is voedselrijk. En vanwege de instandhoudingsverplichting van de natuurwaarden van de heide moet veel heide periodiek afgeplagd worden. Dus er zou veel plagsel beschikbaar moeten zijn de komende jaren. De noodzaak tot afplaggen wordt mede veroorzaakt doordat door de aanwezigheid van de wolf minder schaapskuddes worden ingezet voor het beheer van de heide en er dus op andere wijzen verschraald moet worden.'

> *"Een dunne opbouw is droogtegevoelig en kan niet meer gewijzigd worden."*

Robuust

Net zoals de keuze voor de juiste grondsoort is ook de dikte van het grondpakket een afweging tussen verschillende factoren. Voor de tuin geldt: hoe dikker, hoe beter. Voor het gebouw geldt juist vaak het omgekeerde om het gewicht te beperken. Bij het ontwerp van het Zandkasteel werd de opdrachtgever, dhr. Van Rijs, middels een brief meegenomen in deze afweging. Hyco adviseerde: 'Onderhoudskosten worden voor een belangrijk deel bepaald door de samenstelling van de verschillende groensoorten en zeker ook door de bodemkundige opbouw. Wanneer een goede basis voor beplanting ontbreekt leidt dit [...] tot hogere inboet en onderhoudskosten. Bij een minimaal pakket bespaart men op de aanlegkosten, maar de groeiomstandigheden zullen dan minimaal zijn, hetgeen zal leiden tot

Flowforms

Een markant detail in de tuinen en binnen het gebouw zijn de toegepaste' flowforms'. Deze waterelementen zijn ontwikkeld door de Engelse kunstenaar John Wilkes in samenwerking met Peter Rawstorne. Hyco: 'Zowel Ton Alberts (de architect) als J'ørn Copijn werkte graag met deze elementen en hadden goed contact met de kunstenaars uit Engeland. De flowforms werden toegepast als bron voor de waterval in de Japanse tuin. Daarnaast was er een mooie kans om een waterval van flowforms te maken naast de Engelse tuin.'

Voor de verschillende plekken in de tuinen werden verschillende standaardmodellen gebruikt, zoals de Scorlewald en de Olympus. Deze modellen verschillen in vormgeving en daardoor ook in o.a. doorstroming en waterbeweging. In het gebouw werd de leuning van de hellingbaan tussen de clusters 1 en 3 als flowformcascade ontwikkeld. Hyco maakte hiervoor de eerste tekeningt en John Wilkes en Peter Rawstorne pakten het idee verder op en hebben de cascade uitgewerkt. Deze werd gerealiseerd in beton met een toplaag van brons.'

Tim en Marja raakten tijdens hun schooltijd op de Warmonderhof (school voor biologisch-dynamische landbouw in Dronten) al betrokken bij de ontwikkeling van de flowforms. Tim: 'John Wilkes had die plek uitgekozen om de flowforms te introduceren in Nederland en onze interesse werd gewekt. We zijn toen betrokken geraakt bij de verkoop ervan en kwamen in een hele wereld.' Hyco: 'Het toepassen van de flowforms was nog vrij nieuw en binnen antroposofische kringen vond men hem niet alleen mooi, er werden ook bijna magische krachten aan toegedacht. John Wilkes had de vorm met de ritmische stroombeweging ontdekt bij zijn studie van meanderende waterbewegingen. Gedacht werd, dat water dat door een flowform gestroomd is, door deze beweging is gevitaliseerd en dat er een zuiverende werking vanuit gaat.

Om dit te onderzoeken is eind 70'er jaren op de Warmonderhof een onderzoeksinstelling gebouwd. Door biologen enige jaren vergelijkend onderzoek gedaan: flowformwater versus laminair stromend voorgezuiverd afvalwater. Er bleek weinig of geen verschil te zijn in chemische waarden. Wel was de biologische diversiteit van het afvalwater, dat door de flowforms gestroomd was, groter.

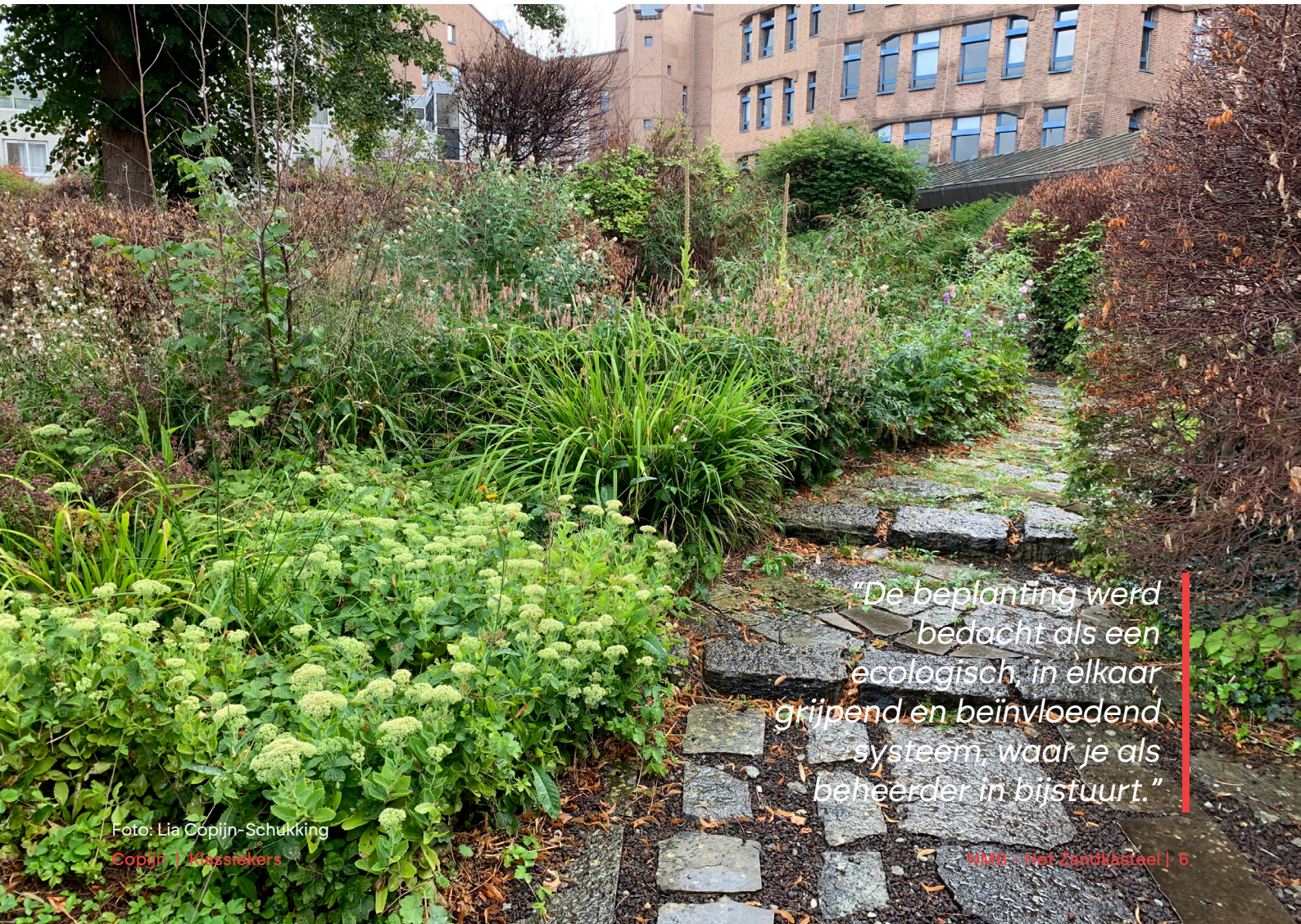
Hoe dan ook, flowforms zijn, door het stromend water, akoestisch fijn en visueel leuk.'

Foto: Lia Copijn-Schukking

allerlei voorzieningen en aanpassingen achteraf en hogere onderhoudskosten. Een dunne opbouw is droogtegevoelig en kan niet meer gewijzigd worden. [...] Bij voorkeur niet tornen aan het optimale grondpakket en de zwaarte van het te planten materiaal. Zodat een tuin met een natuurlijk beeld ontstaat, met goed sluitende beplanting dat minimaal onderhoud nodig heeft. Zo werd er al vroeg in het proces de keuze gemaakt voor het aanleggen van daktuinen boven op de parkeerdekken en werd hiervoor een belasting van 800 kg/m2 aangehouden. Dit maakte het mogelijk een daktuin aan te leggen met een ruim pakket goede grond (gemiddeld 40-50 cm), vrij van kunststoffen en het gaf ons als ontwerpbureau alle mogelijkheden om een weelderige tuin te ontwerpen.'

Op de daktuinen van de bank was geen watergeefsysteem bedacht. Gerard (als beheerder betrokken en nog werkzaam bij Copijn): 'Er was geen automatische irrigatie. Er waren wat buitenkraantjes. Als het lang droog was konden we wat sproeiers neerzetten. Watergeven is met name in het begin belangrijk. Als de beplanting is aangeslagen gaat het heel lang goed.' Hyco: 'Eigenlijk is het ook zo dat bij een normale zomer en een goed grondpakket (zoals bij de NMB) er ook helemaal geen water gegeven hoeft te worden, omdat er nog voldoende in de grond beschikbaar is.' Marja vult aan: 'Als er een keer een droge zomer was gaven we water. Dit gebeurde eigenlijk maar zelden. De grond was humusrijk, doordat we niks afvoerden. We snipperde het snoeiafval fijn en lieten het liggen. Dan droogt het grondpakket veel minder snel uit.'

Tegenwoordig wordt een goed watermanagement wel steeds belangrijker met de grote extremen tussen droogte en neerslag. Dit blijkt ook uit de verdere ontwikkeling van de tuinen. Want toen de bank er uit ging, zijn er toch delen verdroogd. Toen Tim er nog een keer terugkeerde was hij diep teleurgesteld. Tim: 'Wat mij aan het hart ging was de staat van de Engelse tuin. Deze was heel klassiek ontworpen met golvende hagen. Ik had destijds gaas gespannen over de ontluchtingskoepels, waarover ik de beukenhagen had geleid. Hierdoor kreeg je een veel mooiere vorm, die het ontwerp versterkte. Het werden kussens die de plexiglas koepels uit het zicht hielden. Toen ik daar weer kwam waren de beuken helemaal verdroogd en was de moeite voor niks.' Deze beuken laten goed de kwetsbaarheid van beplanting zien als het gaat om het veranderend klimaat. Van beuken is bekend dat zij moeilijk

"De beplanting werd bedacht als een ecologisch, in elkaar grijpend en beïnvloedend systeem, waar je als beheerder in bijstuurt."

Foto: Lia Copijn-Schukking

Copijn | Klassiekers

tegen wisselingen in de vochthuishouding kunnen. Toch zijn veel van de andere bomen in de daktuinen nog in goede staat en groot van omvang.

Bomen op het dak

Op de Engelse daktuin zijn destijds ook twee grote lindes geplant. Deze zijn inmiddels opgenomen in het waardevolle bomenbestand van de gemeente Amsterdam. De standplaats van de bomen is bepaald door de inrichting van de expeditiehof eronder. Hier rust het dak op een grote kolom in het midden. Deze kolom is hol gemaakt, zodat er extra groeiruimte voor de bomen ontstond.

Hyco: 'Het op het dak plaatsen van de grote lindes was een avontuur en goed voor de zichtbaarheid van het project. We lieten de bomen aanvoeren met een helikopter om ze op het dak te laten 'landen'. Hiervoor moest alle grond uit de wortels om gewicht te besparen en met een halve tank brandstof moest de helikopter heen en weer vliegen en de bomen afleveren. Uiteindelijk is de grond goed ingespoeld en zijn de bomen toen goed aangeslagen.'

Op de daktuinen zijn ook allerlei bomen geplant met grillige, kromme vormen. Deze kwamen uit het talud naast de bouwplaats. Deze zijn tijdens de realisatie tijdelijk op depot gezet en goed verzorgd. Hyco: 'Bij de aanleg van de tuinen hebben we de beste eruit geselecteerd en aangeplant. Er was één boom, daar zat al een eksternest in. De boom is met het nest erin verplaatst. De ekster is er achteraan gevlogen en weer verder gaan broeden.'

Ecologisch denken

Een andere bepalende factor voor het succes waren de goede beheerders die er werkten en die voor een langere tijd de ontwikkeling van de beplanting begeleidden. Hyco: 'De continuïteit van een beheerder op het project die ecologisch kan denken, die weet wat er geplant is en weet wanneer hij/zij moet sturen en wanneer hij het kan laten gaan. Dat is zo belangrijk.' Gerard: 'Het was ook wel een bijzondere luxe. Het waren gouden jaren en alles was mogelijk. Er werd alle dagen van de week door Copijn gewerkt aan het onderhouden van de beplanting. Tim was eigenlijk een soort tuinbutler bij de bank.'

Door de intensieve betrokkenheid waren veel dingen mogelijk. Hyco: ‘Een goed voorbeeld was dat we in de taxus een kever hadden zitten die alles kapotmaakten. Toen hebben Tim en Marja een paar kippen uitgezet die deze kevers hebben weggegeten. Hiermee was het probleem op(gelost).’ Tim: ‘Er werd zo natuurlijk mogelijk gewerkt; Geen bestrijdingsmiddelen en geen kunstmest en binnen werkte we bijvoorbeeld met sluipwespen.’ Marja: ‘We hadden ook veel tijd, dus als er een beestje werd gevonden haalden we die met de hand weg.’

Bijzonder is dat het ontwerp voor de beplanting niet strak vastgelegd was. Tim: ‘De beplantingsontwerpen werden vaak in de praktijk verfijnd. Als planten het niet goed deden, dan zetten we er planten neer die het wel naar hun zin hadden.’ Marja: ‘We keken al vanaf ons zevende naar de natuur en hebben hierdoor veel gevoel voor biotopen en plantgemeenschappen opgedaan. Als we het gevoel hadden dat er iets miste, dan breidden we het naar eigen inzicht uit door zelf planten mee te nemen.’

Wim zoomt wat uit en vertelt dat er in de loop van de tijd sprake is geweest van een verschuiving in denken: ‘Bij de NMB-bank was er sprake van een soort ‘systeemdenken’. De beplanting werd bedacht als een ecologisch, in elkaar grijpend en beïnvloedend systeem, waar je als beheerder in bijstuurt. Dit is de loop der jaren verschoven naar een vorm van ‘beelddenken’ met borders, waarin het eindbeeld wordt vastgelegd en het beheer gericht is op het behalen en het in stand houden ervan.’

Dit systeemdenken werkte bij het Zandkasteel omdat ontwerp en beheer in elkaars verlengde lagen en binnen een bedrijf waren gekoppeld. Daarnaast was er vertrouwen bij de opdrachtgever dat een mooie tuin ontstond zonder dat het eindbeeld bepaald was. Hierdoor kon van grond met een onvoorspelbare hoeveelheid zaden en eigenschappen (met veel mensuren) gewerkt worden naar een nieuwe balans. Hyco: ‘Wat ook hielp was dat de tuinen voornamelijk kijktuinen waren. Er werd weinig gebruik van gemaakt, maar van een afstandje, van boven en binnen, zag het er prachtig uit!’

Ruim 20 jaar heeft Copijn het beheer van de daktuinen kunnen doen. In de loop van de tijd werd de omvang van het beheer kleiner en veranderde de aanpak. Gerard: ‘In 2005 werd het beheer aanbesteed. Er werd gewerkt met werkpakketten en gekeken waar er kon worden bezuinigd. Hiermee komt het accent van het beheer meer te liggen op tijd en kosten, in plaats van op ontwikkeling en kwaliteit. Het zou hierbij

Foto: Lia Copijn-Schukking

wel helpen om extra budget beschikbaar te hebben voor een vrije invulling, zodat niet voor allerlei zaken buiten de pakketten onderhandeld hoeft te worden. Dan kun je zeggen, die heester doet het niet zo goed, we planten er iets nieuws.'

He t natuurlijke beeld in een piekfijn ontworpen en verzorgde kantooromgeving ziet er aantrekkelijk uit, maar biedt ook veel uitdagingen tijdens het beheer. Gerard: 'Vooral de afvoer van het snoeimateriaal was een punt. Er waren niet veel plekken waar een aanhanger goed kon worden geplaatst, zodat het snoeiafval gelijk afgevoerd kon worden. In veel gevallen moest dit in big bags door het gebouw heen genomen worden. Bij de hagen in de Engelse tuin boden de luchtkoepels van het expeditiehof uitkomst. De aanhanger werd eronder gezet en de takken werden door de luchtopeningen afgevoerd.'

Het beheer van de klimplanten, die tegen de gevels opgroeiden, vormde ook een uitdaging. De wingerd en klimop groeiden tot hoog tegen de gevels. Gerard: 'Omdat de gevels schuin waren, was er geen glazenwasinstallatie en gebeurde het ruitenonderhoud via de binnenzijde. Het onderhoud van de klimplanten was de eerste meters nog met de ladder te doen. Voor de hogere delen werden de boomverzorgers ingezet, die met touwen naar beneden geleid werden.'

Ondanks een aantal specials die extra aandacht vroegen, was de basis van de tuinen relatief eenvoudig te beheren. Tim: 'Een siertuin hoef je in principe niet te bemesten en kun je vrij snel naar een kringloop toekrijgen. Als je dan beheert met verstand van zaken is de inspanning beperkt. Het punt is wel dat het steeds moeilijker wordt vakkundig personeel te vinden en de hoeveelheid daktuinen alleen maar toeneemt.'

Stepping stone

De daktuinen waren, naast het verfraaien van de werkomgeving, ook bedacht als stepping stone voor natuur. Tim en Marja, die de eerste tien jaar van de ontwikkeling intensief hebben beleefd, vertellen dat er eerst nog weinig insecten gezien werden. Marja: 'Er was enkel bebouwde omgeving en kale openbare ruimte. Vogels kwamen wel aanvliegen, maar zelden bijzondere vlinders of insecten.' Tim: 'Uit de aangevoerde grond kwamen vaak de

Foto: Lia Copijn-Schukking

standaard soorten op. De bijzondere planten namen we vaak mee uit de natuur, als we het passend vonden. Zo ontstond langzaamaan een plek met meer biodiversiteit.'

Wim: 'Ik dacht, dit is het gewoon. Zo hoort het. Goede grond, kringloop, heestersoorten, composthoop maken, zuinig met water, klimplanten toepassen. We werkte hier al met enkelbloemige planten, waardoor de bijen en hommels eenvoudig voedsel kunnen vinden.' Tim: 'Het ontstaan van deze natuurwaarden hangt samen met het enthousiasme waarmee J'ørn dit project heeft binnengehaald. Hij probeerde gewoon sferen te maken. Dat is waar tuinen voor bedoeld zijn. Bij de sfeer komt de biodiversiteit gewoon mee.'

Een nieuwe fase

Inmiddels heeft de NMB-bank het Zandkasteel al geruime tijd verlaten. Hiermee is een nieuwe fase voor het gebouw en de daktuinen aangebroken. Na meerdere jaren van leegstand waren de daktuinen tot een wildernis uitgegroeid. Delen waren verborgen onder een dikke laag braamstruiken. Inmiddels is het complex weer in gebruik. Onder andere (culturele) bedrijven, woningen en een school hebben er nu hun plek gevonden. Ook de rol van de daktuinen is hiermee veranderd. De gebruiksdruk is voor sommige tuinen sterk toegenomen. Het samenspel van de bebouwing met de tuinen is nog steeds een belangrijke waarde van het complex. Toch vraagt deze verandering flexibiliteit. Hierbij is de basis die is gelegd bij de realisatie van de tuinen nog steeds leidend. Het robuuste grondpakket heeft het mogelijk gemaakt dat grote bomen tot wasdom zijn gekomen en dat veel nieuwe invulling hier mogelijk is. De tuinen kunnen hun nieuwe rol gaan vervullen. Hyco: Van kijktuin naar buitenruimte voor 1400 leerlingen. Dat is prachtig! Dan moet je het anders maken. We zijn als landschapsarchitect gewend dat er nieuwe lagen worden toegevoegd en dat je ervoor zorgt dat de Genius of the Place herkenbaar blijft.'

Datum van publicatie

Oktober 2026

Bronnen

Magazine NMB Postbank groep Augustus/september 1990 / 2e jaargang nummer 7 'De tuinen van Hoofdkantoor Amsterdamse Poort; Natuurgebieden midden in de stad'; 1990

Notulen bespreking, NMB, HK II; handgeschreven; 12 02 1982

Toelichting op het gewijzigd schetsontwerp; Copijn Groenadviseurs; Ref.nr. FJ/JC 245; Schrijven t.a.v. Weledele heer J.J.C. van Rijs; 25 11 1980

'In de natuur timmer je ook niet een plant af, Paroollezersprijs Architectuur voor hoofdkantoor voor NMB'; Theodor Holman, Parool Kunstbijlage; 01 07 1987

'Tuintrends', Artikel Huis & Wonen - Vast & Zeker, tekst: Bart van Wolferen; datum onbekend

Bureaudocumentatie, Buitenbeplanting hoofdkantoor NMB Amsterdam, Copijn Groenadviseurs, datum onbekend

"Bij de sfeer komt de biodiversiteit gewoon mee."

Foto: Lia Copijn-Schukking